

Úvod do lekárskej terminológie

Nový pohľad na termín

© Asklepios

2013

Termín je pomenovanie pojmu vymedzeného definíciou a miestom v systéme pojmov daného vedného odboru

V SNOMED CT sú „pojmy“ definované vzťahmi k iným „pojmom“, termíny však majú byť definované verbálne

V ontológii musí byť termín identifikovateľný (kódovaný)

Každá vedná disciplína musí mať svoju terminológiu

Obsah

Súhrn	
1 Úvod.....	3
2 Ako vznikajú a zanikajú termíny.....	8
3 Wüsterov model slova.....	9
4 De Saussurova koncepcia jazyka a reči.....	11
5 Referenčné svet – domov botanického stromu.....	12
6 Nedocenený význam termínu	12
7 Termín ako znak.....	16
8 Termín ako názov triedy.....	17
9 Obsah a forma termínu.....	17
9.1 Pojem a termín.....	19
9.2 Vzťah medzi termínom a netermínom.....	19
10 Miesto termínu v sústave poznaťkov.....	22
11 Typy termínov.....	22
12 Problém ukotvenia termínu v terminológii	22
13 Dynamické javy v terminológii.....	24
14 Literatúra.....	26

Súhrn

*Terminológia je pomerne mladá disciplína, prekonala však už štyri revolúcie, ktoré súviseli s chápaním podstaty a funkcií termínu. Prvou revolúciou bolo utvorenie Wüsterovej koncepcie, v ktorej sa vymedzil **status termínu** v jazykovej komunikácii ako unifikačného a štandardizačného prostriedku. Druhou revolúciou bolo povýšenie postavenia a úlohy termínu ako **vehikula** medzi svetom myslenia, jazyka a reality. Treťou revolúciou bol pragmaticko-komunikačný obrat v jazykovede, keď sa začala zohľadňovať **syntax¹ a kontext²**, v ktorom termín vystupuje. Posledná a najradikálnejšia revolúcia v chápaní termínov súvisí nástupom počítačov – **nástup éry ontológií** s opisnou logikou, ktorá umožňuje symbolizáciu termínov, ich reprezentáciu a počítačové spracovanie.*

*V tradičnej teórii terminológie sa význam termínu podceňoval a za východisko terminologickej práce sa pokladal pojem. V súvislosti s novými názormi na komplexnú povahu termínu sa koncepcia priority pojmu opúšťa. V novej literatúre sa termínu pripisuje významná funkcia spojiva medzi rozličnými oblasťami terminológie, ktoré zahŕňajú: **1. jazykový systém** (pojmy a pojmové systémy); **2. reč**; **3. svet referentov**, do ktorého patria objekty reálneho sveta; **4. mimojazyková realita**. Len vďaka termínom sme schopní pojmy vnímať a pripisovať ich objektom. Termíny umožňujú lokalizáciu pojmov do pojmového systému. Okrem toho termíny zaručujú prenos produktov terminologickej práce do mimojazykového sveta. Bez termínov by nebolo možné porozumenie, komunikácia, preklad, tlmočenie, inetpretácia atď. Uvádzajú sa súčasné názory na definíciu a opis termínov a ich vzťahov k pojmom. Termíny predstavujú predmet a hlavný nástroj terminologickej práce.*

Po kognitívnej revolúcii v polovici minulého storočia sa v anglofónnom svete dominantným stal americký prúd, ktorý vychádza z tézy, že ľudská myseľ sa dá modelovať ako stroj spracúvajúci informácie (metafora počítača).

¹ **Syntax** – náuka o vetnej skladbe.

² **Kontext** – text, ktorý ilustruje pojem alebo používanie označení (STN ISO 1087-1: 2003).

1 Úvod

Záplava údajov a znalostných zdrojov už dávno prekročila možnosti ich spracovania tradičnými metódami a vyžaduje si stále sofistikovanejšie prístupy, inteligentný manažment a interoperabilitu. Táto výzva sa týka aj teórie i praxe medicíny, verejného zdravotníctva, zdravotníckej ekonómie i politiky.

Jednou z najväčších problémov pri zbere, integrácii a výmene informácií je nejednotné názvoslovie³. Rozličné školy a rozliční autori používajú odlišné výrazy vyjadrujúce pojmy, termíny a objekty. Hovorí sa o rozličných svetoch (v Leibnizovom zmysle) a v závislosti od nich o rôznych východiskách terminologickej práce.

Je paradoxné, že už pri prvom z kľúčových pojmov terminologickej teórie – terminológii – narážame na problém polysémie⁴, ktorá je z hľadiska klasickej terminológie neprípustná. Tento stav priznávajú aj normy ISO, vychádzajúce z viedenskej tradície, ktoré kladú dôraz na **normalizačný aspekt** tejto disciplíny. Norma ISO 1087-1:2003 chápe terminológiu ako „súbor označení, patriaci do jedného odborného jazyka“. Jej druhý význam definuje norma ISO ako „vedu, ktorá skúma štruktúru, tvorbu, vývoj, využívanie a organizáciu terminologickej práce v rozličných oblastiach“.

Polysémia sa však týka aj všetkých ostatných výrazov, ktoré sa týkajú terminológie, napr. ako synonymum výrazu **pojmem** sa v literatúre stretne s idea, koncept, mentálna reprezentácia, myšlienka, spomienka, referencia, význam; ako synonymum výrazu **termín** sa používa meno, názov, označenie, pomenovanie, signans (to, čo označuje), symbol, znak; synonymom **objektu** je denotát, designát, referent, signatum (to, čo je označované).

Najčastejšie sa zamieňa výraz **pojmem⁵ a koncept**. Horšie je však, keď sa zamieňa **pojmem a termín⁶**, pričom pojem patrí do oblasti myslenia, kým termín do

³**Názvoslovie** – synonymum terminológia, na rozdiel od menoslovia, synonyma nomenklatúry (pozri článok Terminológia a nomenklatúra).

⁴**Polysémia** – mnohovýznamovosť, viacvýznamovosť, vzťah medzi *označeniami* a *pojmi* v danom jazyku, pri ktorom jedno označenie reprezentuje dva alebo viacero pojmov so spoločnými *charakteristikami*. Príklad polysémie: hlava – **1.** časť tela; **2.** časť orgánu (napr. hlava pankreasu, svalu); **3.** „hlava rodiny“; **4.** „hlava motora“ atď...

⁵**Pojem** – *en concept*, je element myslenia, myšlienková jednotka utvorená abstrakciou na základe spoločných vlastností skupiny objektov (ISO-1087, 2000). Výraz koncept sa v slovenčine používa vo význame náčrtu, myšlienky, osnovy, návrhu, náčrtu, rozvrhu, predbežného plánu, prvopisu (pozri však aj článok Pojem a koncept).

oblasti reči. V SNOMED CT⁷ sa striedavo používajú výrazy termín a pojem, pričom ide skôr o termíny (ktoré nie sú verbálne definované, ale určené vzťahmi pojmov k iným pojmom). Pojmy ako jednotky myslenia nie sú totiž prístupné nášmu empirickému poznaniu ani spracovateľné počítačom.

Definícia termínu (l. *terminus* medza, medzník, hranica) je stručné logické určenie, ktoré stanoví podstatné odlišujúce znaky predmetu a význam pojmu – jeho obsah a rozsah. Definície podliehajú známym pravidlám: pravidlu súčasnosti definujúceho a definovaného, pravidlu zákazu kruhu v definovaní atď.

Termín je tým, čo o ňom hovorí definícia (Masár, 1991). Každá definícia má tvar rovnosti a v dôsledku toho možno klásť výraz z pravej strany definície všade tam, kde sa v texte vyskytuje výraz z ľavej strany (Masár, 1991). Do definície patrí aj definovaný názov sám. **Termín a definícia tvoria jeden celok** (pozri článok Definícia termínov).

Termín treba chápať ako: **1.** jazykové vyjadrenie (pomenovanie) pojmu (jazykové označenie pojmu, ktoré môže byť jednoslovné, viacslovné, pomocou symbolov, číslíc atď.), **2.** špecifickú jednotku slovnej zásoby, ktorá má svoju formu a význam, **3.** (definovateľný) prvok istého systému.

Termíny na rozdiel od neterminologických pomenovaní (**netermínov**), ktoré bývajú často viacznačné a ich význam závisí aj od kontextu, sú od kontextu nezávislé a dajú sa používať aj izolovane (Poštoľková a spol., 1983).

Termíny sú odborné názvy, pomenovania pojmov z jednotlivých vedných odborov. Sú to slová, ktoré sa vyznačujú úzkou sférou používania medzi príslušnými odborníkmi, no oproti ostatným vrstvám lexiky sa zväčšuje, rastie veľmi intenzívne a mení sa rýchlo. Jej rast je podmienený zmenami v poznaní, vo výrobe a kultúre. Pre termíny je typická jednovýznamovosť (**monosémia**), napr. v genetike gén, chromozóm, v anatómii chrupka, kosť, v chémii etanol, vápnik, kým pre bežnú reč je charakteristická viacvýznamovosť (**polysémia**), napr. hlava, koleno, oko majú viac významov. Pri termínoch v jednom odbore nejestvuje homonymia.

⁶**Termín** (lat. *terminus technicus*, z lat. *terminus* hranica, medza) odborný výraz, odborné pomenovanie, slovo alebo slovné spojenie s presne vymedzeným významom, používané ako záväzné v určitej tematickej oblasti – v určitom vednom alebo pracovnom odbore. Termín je pomenovanie pojmu vymedzené **definíciou a miestom** pojmov danej oblasti ľudskej činnosti alebo poznania. Je to pomenovacia jednotka, ktorá má vzhľadom na komunikačné potreby v určitej oblasti špecificky vymedzený význam (Hausenblas).

⁷**SNOMED CT** – *Systematized Nomenclature of Medicine – Clinical Terms*, systematizované menoslovie medicíny – klinické termíny.

V mnohých vedných disciplínach jestvujú popri termínoch **synonymá**. Takéto slová sa nazývajú **dubletovými slovami**. Dubletmi sú napr.: kývač hlavy – musculus sternocleidomastoideus, morfológia – tvaroslovie. Jednoznačnosť a presnosť sa v terminológii dosahuje aj tým, že pri termíne je vždy určenie obsahu. V odbornej literatúre sa toto určenie nazýva **definíciou**. Definíciou sa presne určujú sémantické hranice, obsah a rozsah termínu. Špecifickosťou termínu je skutočnosť, že obsahuje len priamy, nominatívny význam. Tento význam termínu sa nemení dovtedy, kým sa nezmení poznanie a výklad podstaty objektu označovaného príslušným termínom. Pretože termín má svoje presne určené sémantické hranice a jeho používanie sa obmedzuje na úzke, špeciálne odvetvia vedy, význam úzkeho odborného termínu je pre špecialistov často nezrozumiteľný. Niektoré termíny majú svojich autorov. Nové termíny sa tvoria rozličným spôsobom. Termíny toho istého pojmového radu sa tvoria tými istými alebo podobnými slovotvornými formantmi.

Termíny sa tvoria i skladaním základov slov (napr. *ana-tómia*). Ak sa syntakticky spájajú slová, vznikajú **združené pomenovania** (napr. *vysoký tlak*). Popri tom vznikajú nové termíny aj **terminologizáciou** slov jestvujúcich v jazyku. Napr.: bežné slovo *hlava* sa stáva termínom v strojárskom priemysle (časť kolesa). Súčasne s terminologizáciou všeobecne používaných slov sa vyskytuje aj opačný proces: **determinologizácia**, rozšírenie vedecko-technických termínov a ich preniknutie do rozličných sfér života. Časté používanie lekárskeho, chemického a i. termínov urobilo z nich bežné, známe pomenovania (alergia, voda). Determinologizáciu podporuje aktívne využívanie termínov v rôznych jazykových štýloch a intenzívna popularizácia vedeckých a technických poznatkov všetkými prostriedkami masovej komunikácie. Determinologizáciu podmieňuje i ústna reč, najmä relácie systematicky zaraďované do vysielania rozhlasu a televízie. Terminológia sa rozmnožuje aj preberaním lexikálnych jednotiek z cudzích jazykov. Cudzieho pôvodu bývajú termíny prevzaté z jednotlivých národných jazykov alebo prevzatia, ktoré vznikli ako internacionálne názvy (z angličtiny sa prebrali napr. *klírens*, *stres*, *šok*, z francúzštiny napr.: *bujón*, z nemčiny *kernikterus*).

Viacere termíny sú utvorené zo slov domáceho fondu, ale vznikli doslovným prekladom cudzieho, príp. medzinárodného termínu – **kalky**, napr.: zemepis, životopis. Termín nemá emociálne zafarbenie, expresívnosť. Táto vlastnosť je daná nielen jednoznačnosťou, tendenciou termínu k monosémii, ale aj logickou systémovosťou terminológie vôbec. Nosnosť⁸ (derivatívnosť) termínu znamená

⁸**Nosnosť termínu** je problematická pri niektorých prevzatých slovách. V jednotlivých jazykoch sa môže líšiť gramatický rod, napr. lat. termín *clitoris* je ženského rodu, kým jeho slov. ekvivalent *dráždec* je mužského rodu, alebo lat. termín *diaphragma* je

možnosť tvoriť od neho nové slová. Schopnosť odvodiť nové slová od základných slov je rozdielna. Napr.: večer – večera, večerný. Motivovanosť sa pri termínoch uskutočňuje tak, že svojou formálnou stavbou zreteľne poukazujú na pojem, na obsahovú stránku termínu. Motivovanosť je zrejماً pri termínoch zámeno, vodovod.

Podľa štruktúry sa termíny delia na: **jednoslovné** (čuch, chuť, sluch), **viacslovné (združené) pomenovania** (horná končatina). Podľa vzťahu termínov k ostatným vrstvám lexiky členia sa odborné názvy aj na termíny v **užšom zmysle** a termíny **zautomatizované**. Ak majú slová platnosť jednoznačných termínov, ide o termíny v užšom zmysle (mozog, zrak). Ak slová neutrálnej lexiky, príp. iného odboru nadobúdajú presný odborný význam, ide o automatizované termíny (zub, koleno). Zmena významu súvisí so zmenou štylistickej platnosti termínu. Ak sa jeho význam mení na menej presný, mení sa jeho zaradenosť a termín prechádza z odbornej lexiky do vrstvy hovorových slov. Termíny sú typické pre náučný štýl. Vyskytujú sa v komunikácii medzi profesionálmi, v odbornej literatúre, administratívne; v hovorovej reči sa často nahrádzajú opisom.

Terminológiu teda predstavujú slová a slovné spojenia, ktoré pomenávajú špeciálne pojmy, predmety, javy, ich vlastnosti a činnosti v danej tematickej oblasti⁹. Ich vznik a fungovanie je podmienené rozvojom vedy, techniky, politického a kultúrneho života. Od bežne používaných slov, z ktorých mnohé sú viacvýznamové, sa odlišujú tým, že majú spravidla iba jeden význam. Je im vlastná jasne ohraničená — motivovaná špecializácia významov. Črty protikladné k všeobecne používanej lexike však majú predovšetkým termíny vedy a techniky.

Spoločensko-politická terminológia sa líši od terminológie prírodných a technických vied v tom, že jej veľká časť je zrozumiteľná skoro každému. Je rozšírenejšia, pretože patrí do publicistickej lexiky a že široké masy sledujú tlač, rozhlas a televíziu. Termíny prírodných a technických vied sa nemenia v závislosti od kontextu, ale v dôsledku spresňovania pojmov vo vede, vývinu samotnej vedy, nových náhľadov. Naproti tomu pre spoločensko-politické termíny je dôležitý sociálny kontext. Napr. termín sloboda sa používa vo význame základných politických práv človeka, podmienených vývinom spoločnosti alebo vo filozofii.

stredného rodu a jeho koncovka zvädza ku skloňovaniu podľa ženských vzorov, najmä ak je jeho slov. ekvivalent – *diafragma* = *bránica* – ženského rodu. Ťažkosti vznikajú aj pri skloňovaní prevzatých slov, lebo v latinčine sa často mení kmeň, čo by sa mohlo odrážať aj v slovenčine, napr. lat. termín *femur*, gen. sg. *femoralis*, by sa mal v slovenčine skloňovať ako femorálny, čo sa často nedodržiava. Podobne lat. termín *atlas* má v gen. sg. tvar *atlantis*, kým v slovenčine tvar atlasu.

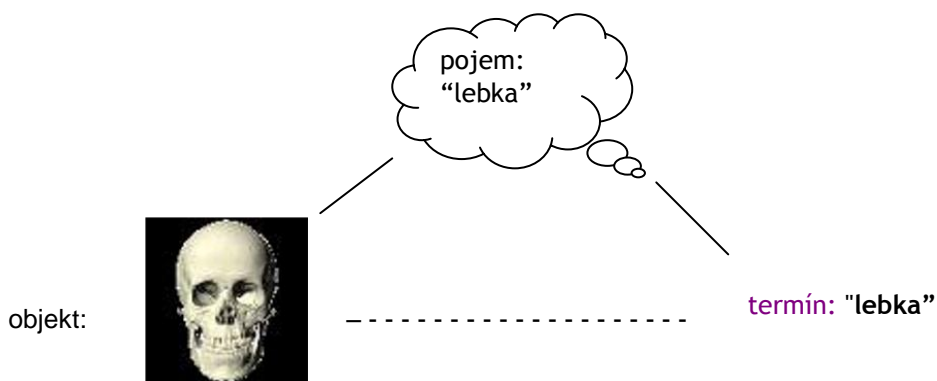
⁹**Tematická oblasť** (doména) je oblasť špeciálneho poznania. Hranice tematickej oblasti sa definujú na základe hľadiska súvisiaceho s účelom (STN ISO 1087-1).

ktorá ju chápe ako spoznanú nevyhnutnosť. V spoločensko-politických termínoch: práca a sloboda je teda sociálne determinované nielen ich používanie, ale aj obsah.

Slová **termín** a **pojmem** tvoria jednotu, v ktorej je vedúcim prvkom pojem. Termín je potom spôsob jestvovania a prejavu pojmu. **Pojem** teda reprezentuje **obsah** a **termín** predstavuje **formu**. Lenže ak obsah a forma sú kategórie jedného objektu, vzniká otázka, čo je tu vlastne objekt, keď pojem má reprezentovať obsah a termín formu. **Objektom je termín**, ktorý má dve stránky – obsahovú čiže súhrn príznačov a formovú čiže sled morfémy. Pri chápaní vzťahu pojem–termín sa preferuje systémový prístup, ktorého nosným pilierom sú dve tézy: **a)** „celok je viac ako súhrn jeho častí“ (celok má osobitné vlastnosti odlišné od vlastností jednotlivých prvkov); **b)** systém „funguje podľa vlastných zákonov, ktoré nemožno odvodiť od zákonov, podľa ktorých sa správajú jeho prvky“ (Bodnár, 1982, cit. Masár, 1991).

V ISO Standard 1087-1:2000, sa toto označenie definuje ako "reprezentácia pojmu znakom, ktorý ho označuje" a termín je "verbálnym označením všeobecného pojmu v špecifickej predmetnej oblasti". Termín vždy reprezentuje konkrétny pojem alebo typ pojmov, a pojem sa týka konkrétneho predmetu alebo jednotlivého typu pojmov.

Trojrozmerný vzťah medzi predmetom, pojmom a označením (= termínom) zjednodušene znázorňuje **Ogdenov-Richardov sémantický trojuholník** (obr. 1), z ktorého vyplýva, že medzi pojmom a termínom je vzťah priamy, kým medzi predmetom a termínom vzťah nepriamy (Masár, 1991).

Obr. 1. Sémantický Ogdenov-Richardov trojuholník (prerušovaná čiara medzi objektom a termínom znázorňuje skutočnosť, že medzi nimi nie je priame spojenie, preto aby sme označili predmet, sa musí v mozgu vykonať činnosť vo forme reprezentácie pojmu).

Analýza komunikátov s cieľom rekonštrukcie jazykového systému sa orientuje najprv na odhalenie konštantných jednotiek, a to **segmentáciou**, **identifikáciou**

a **klasifikáciou**. Druhým krokom rekonštrukcie zmyslovo nevnímateľného jazyka je abstrahovanie od toho, v akej reálnej podobe sa jednotky v komunikátoch vyskytujú. Abstrahované jednotky sa pritom spracúvajú v ich vzájomných vzťahoch. Do popredia sa dostáva idea systémového usporiadania jazykových jednotiek, pretože tie sa ukladajú do pamäti ako usporiadaný systém. Vzťah sa vysvetľuje ako závislosť jednotiek od inej jednotky (Dolník, 1999).

2 Ako vznikajú a zanikajú termíny

Termíny vznikajú procesom **terminologizácie**. Je to proces, ktorým neodborné slovo dostáva odborný význam. Z hľadiska etymológie sa v medicíne tvorili termíny s rôznou motiváciou. Využili sa jednotky z oblasti architektúry (porta – brána, antrum – predsieň), geografie (insula – ostrov, clivus – svah, colliculus – pahorok), náradie (malleus – kladivo; nákovka – incus), geometrie a i. (pro.inflow.cz/anatomicke-nazvoslovi-historie-aktualni-problemy).

Zo všeobecných mien (apelativ) sa tak stávajú termíny s úzkym významom. V závislosti od spôsobu vzniku sa rozlišujú viaceré typy terminologizace, a to:

- **sémantická terminologizácia** – novo vzniknutý alebo objavený pojem vedného odboru získá už existujúce označenie, napr. na základe podobnosti
- **syntakticko-sémantická terminologizácia** – vznik nového terminologického súslavia použitím lexikálnej jednotky z registra národného jazyka
- **slovotvorná terminologizácia** – vznik termínu sufixáciou
- **sémanticko-slovotvorná terminologizácia** – použitím už existujúcej lexikálnej jednotky a jej sufixálnou transformáciou
- **prevzatím termínov** – prijatím lexikálnej jednotky, ktorá bola súčasťou cudzieho všeobecného jazyka a jeho použitím ako terminologickej jednotky (pozri článok Preberanie termínov)

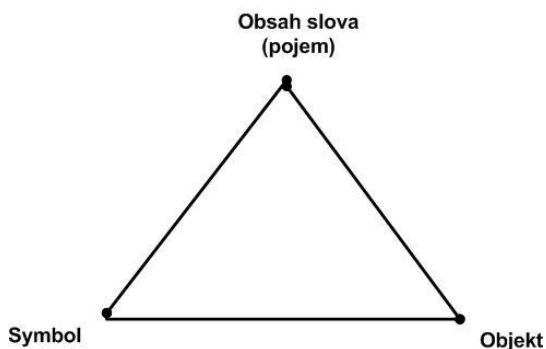
Opačný proces sa nazýva **determinologizace**, keď termín stráca svoju jedinečnosť a prechádza do slovnej zásoby národného jazyka. Ide predovšetkým o dôsledok častého používania určitého termínu v publicistike a je pozvoľný. V priebehu determinologizácie nastáva postuná diferenciácia významu a nachádzanie a používanie synonym. Výraz súčasne získava nové konotácie, príp. expresívne zafarbenie. Na konci procesu sa slovo asimiluje slovnou zásobou národného jazyka a stáva sa neodborným výrazom (napr. pitvať sa v problémoch).

Pri **reterminologizácii** nastáva prenesenie význam termínu, ktorý je súčasťou slovného registra jedného odboru, do iného odboru (operace – lekárska, logická, matematická, informačnotechnologická, vojenská...).

3 Wüsterov model slova

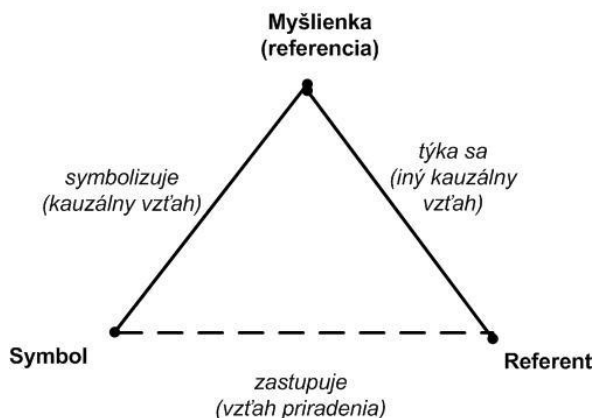
Semiotický trojuholník (Gomperz, 1908¹⁰; Ogden 1923; Baldinger, 1959, cit. Packer, 2009) znázorňuje vzťah medzi pojmom, označením a objektom. Objekt sa v schéme znázorňuje ako mimojazyková realita.

Pojem je zobrazený na vrchole trojuholníka a reprezentuje význam označení. Označenie je umiestnené vľavo dole. V terminológii sú artikulované označenia identické písaným označeniam (obr. 2).

Obr. 2. Trojdielny model slova (Wüster: *Die Welt der Worten*, 1959)

Anglický psychológ Ogden zaviedol nové názvy pre pravý vrchol trojuholníka: individuálny objekt nazval referentom, kým pojem referenciou (obr. 3).

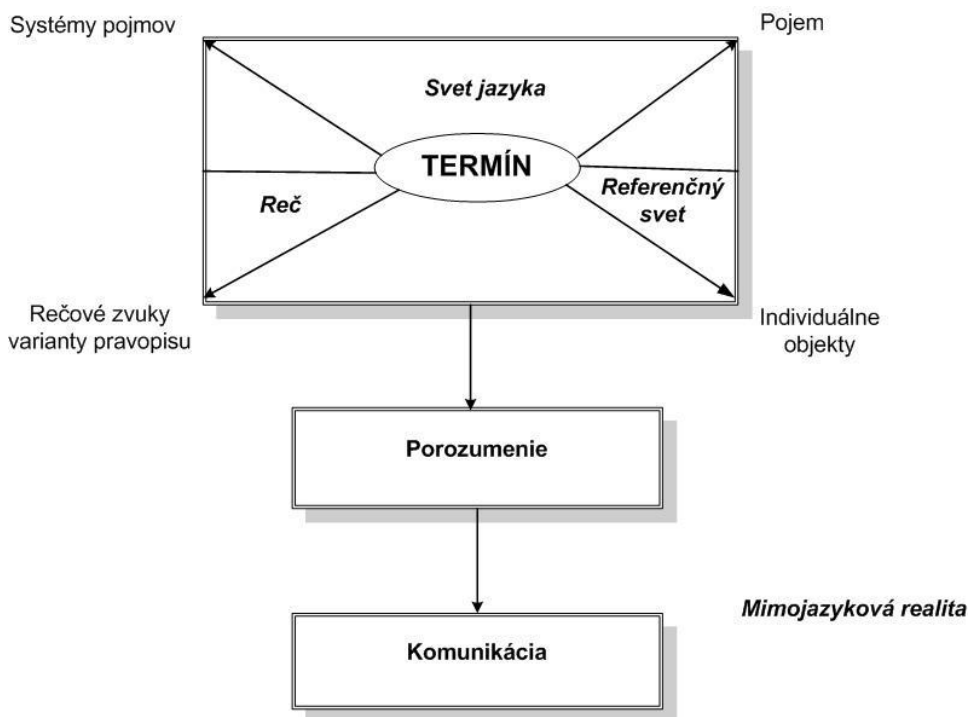
Obr. 3. Ogdenov a Richardsov semiotický trojuholník (Ogden: „Význam významu“, 1994)

R. 1995 na základe koncepcie de Saussura a von Trubeckoya navrhol Wüster pravouholníkový model sveta, v ktorom rozlišuje medzi hornou a dolnou časťou pravouholníka: dolnú časť definuje ako mimojazykovú realitu, kým hornú

¹⁰ **Gomperz, Theodor** -- 1832 -- 1912, rakúsky filozof narodený v Brne, pôsobil vo Viedni ako profesor klasickej filológie.

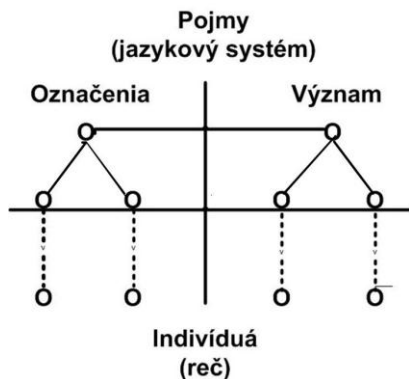
Nový pohľad na termín

časť ako oblasť pojmov, ktorú Wüster nazýva lingvistickým svetom alebo sústavou jazyka (obr. 4).

Obr. 4. Štvordielny model slova (podľa Wüster, 1959)

V pravom dolnom štvorci sú jednotlivé objekty. Horný pravý štvorec sa týka pojmov spojených a zahŕňajúcich tieto individuálne objekty. Horný ľavý štvorec obsahuje artikulované, ako aj písané pojmové systémy. Dolný ľavý štvorec korešponduje s rečovými zvukmi a variantmi pravopisu (obr. 5).

Obr. 5. Štvordielny model slov (podľa Wüster, 1959)

Každý jazyk si v každej tematickej oblasti buduje svoju pojmovú sústavu a systém termínov. Wüster tvrdí, že sú to len pojmy, ktoré tvoria pojmovú sústavu na vzťahoch, ktoré existujú medzi nimi. Termíny tvoria systém len tým, že sú umiestnené do pojmového systému, aby tvorili prvky tohto systému. Jazykový systém umiestňuje Wüster do hornej časti pravouhelníkového modelu. Jazykový systém vzniká alokáciou termínov k významom v ďalšom procese. Inak by vraj neboli pochopiteľné.

4 De Saussurova koncepcia jazyka a reči

Švajčiarsky jazykovedec Ferdinand de Saussure (1857 – 1913) bol prvý, čo rozlíšil jazyk ako jazykovú sústavu od jazyka ako rečový proces. Aby objasnil svoju ideu, špecifikoval význam dvoch už existujúcich slov z bežnej francúzštiny: použil termín „*langue*“ na označenie jazykového systému a termín „*parole*“ na pomenovanie reči, presnejšie jazyk v používaní (skombinoval ich do tretieho slova: „*langage*“). Táto idea nebola všeobecne akceptovaná, resp. pochopená. Opozičné stanovisko zaujal napr. Ogden a Richards. Vo svojej knihe „*Význam významu*“ (1994) tvrdili, že Saussurov veľký omyl bola jeho téza, že význam slova bol v mysli a nie vo vonkajšom svete. Saussurova biplanárna analýza len predpokladala existenciu dvoch svetov: sveta jazyka a sveta reči. Podľa Ogdena a Richardsa mal pochopiť, „že jazyk zahŕňa trojuholníkový vzťah medzi napr. 1. slovom „strom“; 2. botanickým stromom; 3. mentálnym pojmom „strom“ (Harris, 1987). Bol to pokus o nápravu „jeho fatálneho omylu“, keď Ogden a Richards zahrnul „referent“ do ich známeho trojuholníkového znakového modelu (pozri obr. 2). Priznal Ogden a Richards jednoducho neschopnosť pochopiť správne Saussurovu pozíciu? Skutočnosť, že Saussurova analýza lingvistického znaku „stromu“ nezahrnovala botanický „predmet“ zvaný strom, neznamena, že Saussure ignoroval botanický objekt. Lež zo Saussurovho hľadiska bol botanický strom bezvýznamný; čo je dôležité, je mentálny konštrukt. Podľa Ullmanna Ogdenov a Richardsov trojuholník poskytuje z hľadiska lingvistu „príliš málo, ale aj príliš veľa“ (Ullmann, 1962). Na jednej strane ponúka príliš málo, pretože „referent, nelingvistická charakteristika alebo udalosť ako taká, leží jasne mimo hraníc jazykovedy (Ullmann, 1962).

Je zmysluplné prideliť Saussurov prístup terminológii? Závisí terminológia len od jazyka a reči? Alebo zahŕňa aj mimojazykovú realitu: V oboch prípadoch Ogdenov a Richardsov a Wüsterov model je neadekvátny. Ogden a Richards nerobí rozdiel medzi jazykom a rečou, ako by bolo treba, ak chce úplne opísať rozdielne oblasti dôležité pre terminológiu. Wüsterov trojuholníkový model je tiež problémový. Wüster len zahrnul jazykový systém a mimojazykovú realitu do svojej schémy. Len jednoducho pridal oblasť reči k mimojazykovej realite. To nie je správny opis povahy terminológie, pretože v terminológii sa má rozlišovať medzi jazykovým systémom a rečou.

5 Referenčný svet – domov botanického stromu

Otázkou ostáva, či mimojazyková realita skutočne tvorí významnú súčasť terminológie. Na jednej strane možno argumentovať, že mentálne pojmy a termíny sú len zložky terminológie. Na druhej strane treba diskutovať o tom, či mentálne pojmy môžu vôbec vzniknúť v ľudskej mysli pomocou termínov bez referenta, ku ktorému sú priradené. Preto je dôležité aby terminológia zahŕňovala referenčný svet – domov botanického stromu – ako svoju integrujúcu oblasť. Má zmysel nahradiť oblasť nazvanú Wüsterom mimojazykovou oblasťou referenčným svetom, pretože je tu umiestnený referent mentálneho konštruktú. Mimojazyková oblasť však napriek tomu existuje – je to oblasť obkolesujúca terminologický konštrukt pozostávajúci z obyvateľov reči, jazyka a referenčného sveta. Je tu, výsledok terminologické práce sa používa, t. j. v akte komunikácie.

6 Nedocenený význam termínov

Význam termínov sa v teórii podceňuje a ich reprezentácia je do istej miery chudobná a nesprávna. Na jednej strane sa vyhlasuje, že terminologická práca má zjednodušiť komunikáciu, avšak všeobecná teória neposkytuje adekvátne spojenie medzi komunikáciou a nástrojmi, ktoré ju umožňujú – termínmi. Preto je potrebné odstrániť ignorovanie termínov všeobecnou teóriou a jej postoj k termínom vôbec.

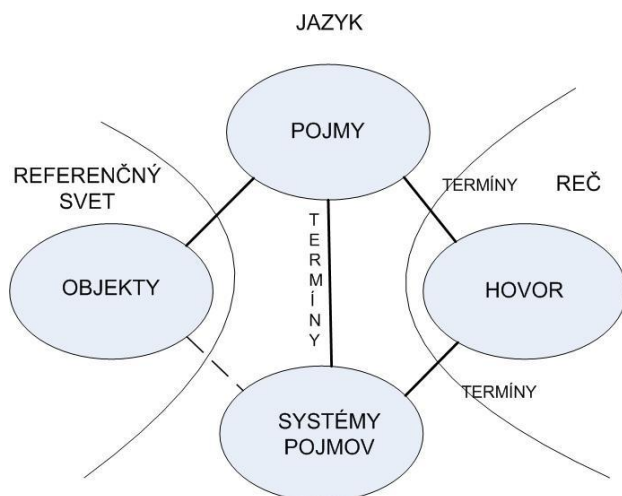
Koreláciu medzi pojmom a termínom znázorňujú schémy Gomperza (cit. Packeiser, 2009), Baldingera (1980), Wüster (1991), Ogdena a Richardsa (1994) a Richardsa a Ogdena (1994). K revízii ich názorov prispela Saussurova teória o dichotómii jazyka a reči (Saussure, 1986, cit. Packeiser, 2009)). Packeiser (2009) navrhol vhodnejšiu schému ilustrujúcu vzťah medzi pojmom a termínom, pričom vyzdvihol význam termínov, bez ktorých by nebola možná komunikácia.

Termíny sú dôležité spojivá umožňujúce komunikáciu. Kombinujú jazyk, reč a referenčný svet, a tým umožňujú komunikáciu. Predstavujú spojenia medzi jazykom, rečou, referenčným svetom, porozumením a komunikáciou. V tom spočíva koordinačná funkcia termínov

Východiskovým bodom tradičnej teórie je predpoklad, že vzťah pojem–termín je charakterizovaný prirodzenou prioritou pojmu pred termínom. Tento tradičný princíp vedie k problémom, ako je nedostatočný teoretický opis pojmu. Definícia pojmu ako „prvku myslenia pozostávajúceho zo zväzku charakteristík, ktoré samotné sú pojmy“ je nedostatočná, pretože neposkytuje informáciu o pravej povahe pojmu. Na základe princípov kognitívnej teórie, vlastná definícia pojmu má opásť napr. syntaktické pravidlá mysle opisujúc expresívnu silu a formovanie pojmov podobne ako syntaktických štruktúr v jazyku. Navyše má zahŕňať pravidlá, ktoré vysvetľujú a opisujú aj odvodzovanie jedného pojmu z iného., ako

aj súbor pravidiel, ktoré definujú klasifikáciu lingvistickej reprezentácie, ku ktorej má vzťah pojmová informácia. To má za následok ďalší problém: Opis vzťahu pojem–termín nemá teoretický podklad. Tradičná teória neposkytuje argumenty vysvetľujúce privilegovaný vzťah medzi pojmom a termínom. A čo je horšie, pokus o diferenciaciu vzťahu pojem—termín zo vzťahu medzi významom a slovom v sémantike vedie k rôznym kontradikciám. Aby sa dala jasne oddeliť terminológia od iných jazykovedných disciplín, musí poskytovať vlastná teória terminológie teoretické vysvetlenie vzťahu pojem–termín vrátane prehodnotenia dominance pojmov nad termínmi. Podhodnotenie termínov je tretí problém. Tradičná teória ignoruje termíny ako potrebné nástroje umožňujúce komunikáciu, jednu z najdôležitejších cieľov terminológie. Schémy Gomperza, Ogdena, Baldingera, Wüster a Richardsa svedčia o tom, že vychádzajú z nepochopenia úlohy termínov ako spojení medzi pojmovou informáciou a komunikáciou tejto pojmovej informácie. Na základe Saussurovej tézy o rozdiel medzi jazykom a rečou sa zaviedol pojem **referenčného sveta** a utvorila sa schéma, ktorá lepšie predstavuje termín ako most medzi jazykom, rečou, referenčným svetom, chápaním a komunikáciou (obr. 6). Vlastná teória terminológie nemá prezentovať termíny ako podradené pojmom. Toto tvrdenie vedie k štvrtému problému: Princípu, že terminologická práca postupuje vždy od pojmu k termínu. Sú prípady, kde sa tento princíp nedá aplikovať. Na základe tézy, že pojmové štruktúry závisia od kultúry, terminológovia majú vychádzať z prenosom termínu. Podľa toho argument, že každá terminologická práca vychádza z pojmov“ sa tu nedá aplikovať. Početné diskrepancie a nepravidelnosti týkajúce sa vzťahu pojem–

termín spochybňujú teóriu ako celok. Treba revidovať a zdokonaľiť definíciu pojmu a termínu; inak sa terminológia neetabluje ako samostatná disciplína.

Obr. 6. Termíny ako vehikulá medzi De Saussurým referenčným svetom, jazykom, rečou a systémom pojmov

Z hľadiska terminológie je lebka existujúci fyzikálny predmet. Idea „lebky“, ktorá sa utvára v našej myšli, keď sa stretne s takýmto predmetom, je **pojmem**. Keď chceme vyjadriť pojem alebo ideu utvorenú v našom mozgu, dá sa to uskutočniť pomocou **termínu** – „lebka“.

Termín (*definiendum*) sa pokladá za čosi neznáme, ale jazykové prostriedky, ktorými ho vysvetľujeme (*definiens*), sa pokladajú za známe. Preto *definiens* má operovať len so všeobecne známymi pojmami, resp. s pojmami vysvetlenými v danom systéme.

Na vysvetlenie termínu sa najčastejšie používa **klasická (rovnostná) definícia**. Opiera sa o najbližší nadradený pojem, z neho vychádza a k nemu priraduje špecifické vlastnosti alebo príznaky. Je to definícia vypracovaná na princípe *per genus proximum et differentiam specificam*. Testom správnosti definície je dosadenie *definiens* za *definiendum*.

Podľa **ISO 1087-1:2000**, je **definícia** „*reprezentácia pojmu opisným určením, ktorá slúži na jeho odlíšenie od príbuzných pojmov*“.

Podstatným znakom termínu je jeho **pomenúvacia (nominatívna) funkcia**. Na rozdiel od slov z lexikálnej vrstvy bežného jazyka termíny nemajú za úlohu ani vyjadriť city (expresívnu funkciu), ani nemajú pôsobiť na adresáta výzvou (apelovú funkciu). Nominatívna a kognitívna (poznávacia) funkcia sa prejaví len v tej dorozumievacej oblasti, do ktorej termíny patria, teda vo sfére odbornej komunikácie. Len v tejto oblasti si termíny zachovávajú svoj presný význam a svoju štylistickú neutrálnosť. V inom kontexte môžu pôsobiť štylisticky príznakovito a podliehajú významovým posunom a premenám ako slová z neodbornej slovnej zásoby (Poštolková a spol., 1983).

Zo systémového prístupu ku skúmanému objektu vyvodil Horecký (1982) záver, že termín je **štvorrozmerný objekt**, ktorý má štyri zložky: pojmovú, sémantickú, onomaziologickú a omomatologickú.

a) Pojmová zložka – súbor predikátov, tzv. logické spektrum pojmu.

b) Sémantická zložka – významové príznaky pojmu; jej obsahová stránka sa utvára z množiny sémantických príznakov, ktoré sú abstrahované z logického spektra pojmu. Sémantické príznaky sa vyjadrujú pomocou slov a morfémov (najmenších nesamostatných významových jednotiek jazyka – predpôn, prípon, koncoviek). Pri termíne *počítač* sa sémantický príznak „schopnosť vykonávať operácie“ vyjadruje morfémom *počíta-* a sémantický príznak „vec z triedy strojov“ derivačnou morfémom *-č*. Za formu sémantickej zložky sa pokladá poradie sémantických príznakov vymedzené v pojmovej zložke. Sémantický príznak

Nový pohľad na termín

možno priradiť ku každému predikátu¹¹. Na termíne „počítač“ vidieť, že sa na ňom realizovali dva sémantické príznaky.

c) Onomaziologická zložka – významové príznaky pojmu využívané pri tvorbe konkrétneho termínu ako motivácia pomenovania; vyjadruje obsahové znaky slovtvornými prvkami. Jej **obsah** tvoria sémantické príznaky, ktoré sa v termíne využívajú a sú motiváciou pomenúvania, kým jej **forma** sa prejavuje vzťahmi medzi onomaziologickou bázou a onomaziologickým príznakom. Pri termíne *počítač* bázou je slovtvorná prípona *-č* a príznakom odvodzovací základ *počíta-*. Vo viacslovných termínoch je bázou substantívum, príznakom určujúce slovo. Napr. v termíne *srdcová chlopňa* je bázou substantívum *chlopňa*, príznakom adjektívum *srdcová*.

Zložky, obsah a forma termínov	
Zložka	Obsah a forma
Pojmová	Predikáty
Sémantická	Sémantické príznaky
Onomaziologická	Motívy
Onomatologická	Morfémy

d) Onomatologická zložka – realizácia pomenovania konkrétnymi jazykovými prostriedkami. Jazykovo pomenúva javy, predmety. *Obsahom* tejto zložky pri odvodených slovách sú *morfémy*, pri viacslovných termínoch slová, vyjadrujúce onomaziologické príznaky. Táto zložka sa vyjadruje v každom jazyku vlastnými prostriedkami, kým ostatné zložky (najmä pojmová) majú univerzálnu platnosť. *Forma* tejto zložky je vzťah medzi derivačným základom a derivačnou morfému (*počíta-* ↔ *-č*), medzi určujúcim a určovaným slovom vo viacslovnom termíne (*srdcová* ↔ *chlopňa*). Každá z týchto zložiek má vlastný obsah a vlastnú formu. Ich obsahom sú predikáty, sémantické príznaky, motívy a morfémy. Ich formou sú vzťahy podľa stupňa všeobecnosti, vzťahy paralelné s pojmovou zložkou, medzi bázou a príznakom, vzťahy medzi určujúcim a určovaným členom (Horecký, 1974).

Definícia je spôsob objasňovania pojmov, pričom obsah pojmu je vymedzený tak, že sa uvádzajú jeho podstatné znaky a vlastnosti. Je to stručné logické určenie, ktoré stanoví podstatné odlišujúce znaky predmetu alebo význam pojmu – jeho obsah a rozsah. Ide o logickú operáciu, pomocou ktorej možno rozlíšiť, vyhľadať, zostrojiť nejaký objekt, vo vede sformulovať význam novozavedeného alebo spresniť význam už jestvujúceho termínu. Rôznorodosť druhov definícií je podmienená tým, čo sa definuje, úlohami, logickou štruktúrou definície ap.:

¹¹**Predikát** – to čo sa hovorí o predmete.

Rozlišuje sa asi 20 verbálnych typov definícií a niekoľko a niekoľko neverbálnych, tzv. ostenzívnych (ukazovacích) definícií.

Na definíciu pojmu možno použiť len niekoľko slov, alebo si jeho definícia vyžaduje dosť dlhý výraz. Ideálne sa definícia vyjadruje bezprostredne nadradený (rodičovským) pojmom v systéme príslušných pojmov. V terminologickom slovníku majú byť definície úsporné a majú zachytávať len základné a nevyhnutné znaky pojmu. Širšie definície sa môžu použiť v encyklopédiách.

Napríklad tretia zápästná kosť (*3rd metacarpal bone*) sa dá definovať ako "zápästná kosť stredného prsta" (t. j. typ zápästnej kosti), a jej metafýza (*shaft*) ako dlhá, štíhla časť kosti" (t. j. časť zápästnej kosti). V oboch prípadoch je tu odkaz na nadradený pojem a v prípade generickej definície sa pridáva konkrétna charakteristika (príp. viac charakteristík).

Polotermín je pomenovanie, ktoré má odborné zafarbenie a bežne sa používa v odborných prejavoch, ale nie v striktno vymedzenom význame (Poštolková a spol., 1983). Väčšinou ide o slová s významom značne širokým (*faktor, operácia, symptóm, systém, teleso*). Inokedy sa tieto výrazy pokladajú za medziodborové termíny.

Od termínov sa odlišujú **nomenklatúrne názvy**. Ide o pomenovanie systémových jednotiek usporiadaných podľa určitého klasifikačného princípu a tvorených podľa vopred dohodnutých pravidiel (Poštolková a spol., 1983). Názvy sa v nomenklatúre tvoria vedome, a to na základe jestvujúcich slov a koreňov gréckeho a latinského jazyka, respektíve z elementov medzinárodného charakteru. Ekvivalentom latinskej nomenklatúry (anatomickej, histologickej, genetickej) je v každom jazyku národná terminológia, ktorá sa chápe skôr ako druhotná (Bujalková, 1991).

Profesionalizmy na rozdiel od termínov sú kratšie synonymá opisných termínov. Ide tu o kondenzáciu pomenovaní, o výrazovú úspornosť. Tieto názvy sú utvorené spisovnými prostriedkami a spôsobmi, napr. *plazma* namiesto *krvná plazma*, *polynukleár* namiesto *polymorfonukleárny leukocyt (neutrofil)*, *mononukleár* namiesto *mononukleárny leukocyt (agranulocyt)*.

Slangové slová na rozdiel od profesionalizmov sú nespisovné slová s expresívne štýlovým zafarbením a sú úplne nevhodné ako termíny (Poštolková a spol., 1983), napr. *medína* namiesto *medicína*, *biola* namiesto *biológia*, *anatka* namiesto *anatómia*, *chira* namiesto *chirurgia*, *farma* namiesto *farmakológia*, *filda* namiesto *filozofia* atď.

7 Termín ako znak

Termín možno pokladať za jazykový znak. Už Platón poukázal na to, že v pomenovaniach sa zachováva podstata vecí a nastoľuje otázku, či sa v jazyku

spája forma s obsahom na základe prirodzenosti (*physei*) alebo konvencie (*thesei*). Sokrates vyžadoval, aby reprezentácia vecí na základe podobnosti bola nadradená konvenčným znakom, pripúšťa však význam konvencie pri ich pomenovaní. Aj neskôr filozofi zdôrazňovali, že „veci jestvujú prostredníctvom formy“ a **znak** „je niečo, čo zastupuje niečo iné“ (Horecký, 1983). Modernejšou definíciou znaku je „znak je materiálny, zmyslami vnímateľný predmet, udalosť alebo činnosť, ktorá v poznaní ukazuje, označuje alebo zastupuje iný predmet, udalosť, činnosť alebo subjektívny výtvor“ (Rozenal, 1974).

Z hľadiska klasifikácie znakov na indexické, ikonické a konvenčné patrí termín ku **konvenčným znakom**, o ktorých platí, že majú odrazovú hodnotu. Platí to však len o ich obsahovej stránke; ich forma je relatívne nezávislá od obsahu (Krupa, 1979). Označujú iné predmety nie v dôsledku svojich prirodzených vlastností, ale preto, že im ľudia prisúdili vlastnosti iné predmety označovať (Solncev, 1981; cit. Masár, 1991).

8 Termín ako názov triedy

Medicína je oblasť, ktorá zahŕňa rozmanité entity. Treba však rozlišovať idealizované štruktúry, ako je napr. obsah učebnice anatómie, ktorý odráža kánonickú anatómiu, ktorej úplne nezodpovedá nijaké skutočné ľudské telo. Je prakticky nemožné opísať prejavy choroby len enumeráciou subjektívnych a objektívnych príznakov bez súčasného rozdelenia ich početnosti pri jednotlivých chorobách. Navyše popri najčastejších, prototypových formách choroby jestvuje veľa klinických variantov, pri ktorých bežné prejavy chýbajú a iných variantov, pri ktorých sa vyskytujú menej časté prejavy.

Je teda zrejmé, že názvy chorôb sú utvorené na reprezentáciu nielen prototypových tried, ale aj mnohých možných variantov.

Predpokladá sa, že genuinné triedy odrážajú princípy kategorizácie navrhnuté Roschom (1978) a Tverským (1978). Títo autori definujú podobnosť medzi kategóriami ako maximalizáciu súhrnu všetky spoločných charakteristík v kategórii mínus súhrn odlišných charakteristík. Kategórie musia teda odrážať vnímanú štruktúru sveta.

9 Obsah a forma termínu

Na rozdiel od znaku, ktorému možno pripísať vlastnosť predmetnosti, forma a obsah sú filozofické kategórie odrážajúce „vzájomnú súvislosť dvoch stránok

prírodnej a sociálnej reality“ (Rozenal, 1974). **Obsah**¹² je v tomto prípade súhrn vnútorných charakteristík a vlastností systému, zdrojom jeho jestvovania a rozvoja, kým **forma** vnútorný vzťah, ... spôsob vzájomného pôsobenia jeho elementov a častí (Horecký a spol., 1984). Vonkajšou formou sa rozumejú akustické a grafické vyjadrovacie prostriedky, obsah sa chápe ako komplex gramatických, lexikálnych, slovtvorných atď. prostriedkov.

Slovo **termín** bolo pôvodne odborným názvom z klasickej logiky. Odtiaľ tento výraz prešiel do latinského zloženého slova *terminus technicus*, ktorým sa označovalo slovo alebo zložený výraz odborného charakteru (Roudný, 1977, s. 238).

L. Kopeckij (1935) definoval termín ako „slovo, ktoré má **v odbornom jazyku presný a jednoznačný význam** a ktoré, i keď sa vyskytne v hovorovom jazyku, pociťuje sa ako slovo patriace k niektorej odbornej oblasti“ (pozri Kocourek, 1965, s. 5).

Otázkami **odborného jazyka** sa zaoberali Z. Vančura, B. Havránek, L. Cejp i A. Jedlička, ktorý r. 1948 definoval termín ako „lexikálno-sémantickú jednotku odbornej funkcie spisovného jazyka“, ktorá má presný význam daný v odbornej oblasti definíciou, konvenciou alebo kodifikáciou (pozri Horecký, 1956).

K. Sochor v *Příručce o českém odbornom názvosloví* (1955) uvádza, že „termín ako každé iné slovo je jednotka slovnej zásoby, tzv. **lexikálna jednotka**, a jeho úlohou je pomenovať pojmy vlastné určitému odboru či už vedeckému alebo praktickému“. Podľa J. Horeckého: „Termín je pomenovanie pojmu v sústave daného vedného alebo výrobného odboru“ (Horecký, 1956). Podľa K. Hausenblasa „termín je pomenovanie, resp. pomenovacia jednotka, ktorá má vzhľadom na komunikačné potreby odbornej oblasti, kde sa používa špecificky vymedzený význam“ (pozri Kocourek, 1965). Podľa Filipca (1975, cit. Masár, 1991) je „termín lexikálna jednotka definovaná **v systéme určitého odboru**, s prevažne pojmovým významom, bez niektorej vlastnosti (expresivity, štylistických prvkov) a v obmedzenej miere ovplyvňovaná kontextovými vzťahmi“. Poštolková a spol. (1983) definuje termín (odborný názov) ako pomenovanie pojmu v systéme pojmov niektorého vedného alebo technického odboru.

Termín sa teda chápe ako: **1.** jazykové vyjadrenie (pomenovanie) pojmu, **2.** špecifická jednotka slovnej zásoby, ktorá má svoju formu a význam, **3.**

¹² **Obsah pojmu** – intenzia pojmu je súbor charakteristík, ktorý tvorí pojem (STN ISO 1087-1: 2003). Objekty, ktoré pokladáme za súbor a konceptualizujeme ich do pojmu, sa nazývajú rozsah (extenzia). Obsah a rozsah spolu súvisia.

(definovateľný) prvok istého systému. Ich definície sa navzájom líšia podľa toho, ktoré vlastnosti termínu daný autor zdôrazňuje.

9.1 Pojem a termín

Termín sa najčastejšie definuje ako označenie pojmu. **Pomenovanie** je jazykové označenie pojmu, ktoré môže byť jednoslovné, viacslovné, pomocou symbolov, číslíc atď. **Pojem je z oblasti myslenia, termín je objekt z oblasti jazyka.** Niekedy sa tento vzťah dáva do rovnice pojem = obsah, termín = forma (Masár, 1991). *Termíny* na rozdiel od **netermínov** (neterminologických pomenovaní), ktoré bývajú často viacznačné a ich význam závisí aj od kontextu, sú od kontextu nezávislé a dajú sa používať aj izolovane (Poštoľková a spol., 1983) (Pozri aj článok Pojem a koncept).

9.2 Vzťah termín – netermín

Jazyk je dynamický fenomén. Charakterizuje ho permanentný pohyb, ktorý odráža dianie v mimojazykovom priestore. Na lexikálnej úrovni sa to prejavuje v dvoch tendenciách: tendencia k demokratizácii a tendencia k intelektualizácii (Horecký a spol., 1989). **Tendencia k demokratizácii** sa prejavuje rozvojom hovorového jazyka, vzrastom jeho vplyvu na štýlovú diferencovanosť, narastanie hovorových a slangových lexém, univerbizáciou. Rozširuje sa počet používateľov medicínskych termínov. **Tendencia k intelektualizácii** lexiky znamená zvyšovanie podielu a závažnosti odborného jazyka, prispôsobovanie sa jazyka na to, aby jazykové prejavy mohli byť určité a presné a podľa potreby vyjadrovali subjektívne ťažkosti pacienta, súvislosti jeho zdravotného stavu s príčinami a okolnosťami vzniku a vývoja ochorenia.

S týmito dvoma tendenciami súvisia procesy terminologizácie a determinologizácie. **Terminologizácia** je prejavom intelektualizačných tendencií, pretože odborný termín je prejavom hlbšieho poznania mimojazykovej reality.

Proces **determinologizácie** je dvojstranný. Na jednej strane je prejavom demokratizačných tendencií tým, že sa význam odborného termínu rozširuje do mimoodborných oblastí a že termín nepoužívajú len odborníci, ale aj laici. Obohacuje a intelektualizuje sa tým bežná lexika.

Rozdiel medzi termínom a netermínom sa prejavuje aj v rozdieloch medzi terminografiou a lexikografiou, ktoré spočívajú v týchto štyroch bodoch (Levická, 2006):

a) **Typ adresáta** – všeobecný výkladový slovník je určený pre širokú verejnosť, kým pri terminologickej dielo pre odborníkov, študentov, prekladateľov a tlmočníkov.

b) **Zdroje** – terminológ využíva predovšetkým primárne kvalitné a autorizované texty, ako sú encyklopédie, učebnice, monografie, zborníky z konferencií a odborné periodiká. Menšiu váhu majú neoverené internetové stránky, reklamné letáky, populárne periodiká. Použitelnosť týchto zdrojov sa hodnotí v závislosti od roku ich vydania, odbornosti autora, štruktúry obsahu, aktuálnosti zahrnutej bibliografie, zaradenia vecného registra a obsahu.

c) **Makroštruktúra** – podľa zásad terminografickej teórie by mal každý termín, a najmä zložené termíny, predstavovať osobitné heslo, čo sa nie vždy dodržiava. Okrem toho je v terminografii tendencia vytvoriť nové heslo aj pre každý čiastkový význam polysémického termínu.

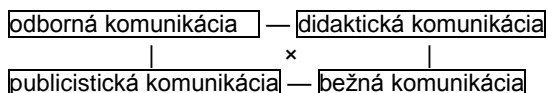
c) **Výber jednotiek do slovníka** – kým lexikograf zhromažďuje všetky slovné druhy, terminograf sa väčšinou sústreďuje len na substantíva, v obmedzenej miere aj na adjektíva a slovesá, príp. príslovky. Rozdiel medzi lexikografom a terminografom v súvislosti s výberom jednotiek určených pre slovník sa týka aj oblasť **neologizmov**: terminograf na rozdiel od lexikografa často zaraďuje do slovníka aj úplné neologizmy, ktoré nepoznajú ani odborníci danej oblasti. Umožňuje im to štúdium primárnych zdrojov – textov rozličného charakteru.

Podľa Kocourka sa **slovesá** v odborných slovníkoch definujú len zriedkavo, pretože sloveso sa pokladá za neterminologickú jednotku bez explicitnej definície: na substantíva pripadá až 95 %, na slovesá 3 – 4 % a na adjektíva 1 – 2 %.

10 Miesto termínu v sústave poznatkov

Termín je označený alebo nazvaný pojem, či pomenovanie pojmu (Masár, 1991). Patrí do hierarchicky najnižšej kategórie taxonómie poznatkov, t. j. faktuálnych poznatkov. Hierarchicky vyššie kategórie poznatkov sú konceptuálne poznatky (princípy, teórie), procedurálne poznatky (napr. know-how) a metakognitívne poznatky.

Domovská oblasť, v ktorej sa lexéma primárne používa, sa označuje ako **komunikačný domicil**, resp. komunikačná doména alebo tematická oblasť. Komunikačným domicilom pre medicínske termíny sú lekárske odborné texty, terminologické slovníky, lexikóny, encyklopédie. V závislosti od potrieb jazykového spoločenstva sa však lexémy používajú aj mimo svojho komunikačného domicilu (jednotlivé odbory medicíny), napr. lekárske termíny v didaktike (vyučovací proces na všetkých druhoch škôl, najmä na lekárske fakultách, edukácia pacientov, osveta), v publicistike (vedecko-populárne texty, prednášky, diskusie):

Najvlavstnejším prostredím pre termíny je **odborný text a terminologický slovník**, kde sa význam termínu určuje definíciou a pozíciou v konkrétnej sústave termínov. Vzhľadom na úzku prepojenosť komunikačných sfér sa lexikálne jednotky, typické pre jednu oblasť používajú aj v inej tematickej oblasti.

Sféra použitia termínu teda mnohokrát presahuje svoj pôvodný domicil. To znamená, že lekárske termíny sa dostávajú do iných vedných oblastí i každodenného života a naopak do medicíny prenikajú termíny zo všetkých vied o človeku a jeho prostredí. Medzi použitím termínu v komunikačnom domicile a v sekundárnej komunikačnej sfére je istý rozdiel: kým v odbornom domicile neodbornej sfére sa jeho terminologickosť oslabuje, funguje termín so všetkými svojimi definičnými vlastnosťami, v sekundárnej.

V domicile je termín definovaný a predstavuje vyčerpávajúce poznanie pojmu. Logické spektrum pojmu možno pritom vyjadriť v podobe výpovedí, logických predikátov. Súbor logických predikátov sa odráža v plnej miere v definícii pojmu, ktorá je predstaviteľkou jeho významu. Mimo domicilu sa definovanosť (vedecká pojmovosť) oslabuje, zo zložitého spektra sa vyberajú len najpodstatnejšie príznaky, ktoré sú nevyhnutné na identifikáciu pojmu. Tento proces sa nazýva **determinologizácia**. Spája sa so stratou definovanosti termínu a oslabením systémovosti, jednoznačnosti, presnosti a ustálenosti. Proces preberania slov alebo ich častí do terminologických sústav, ich adaptácia a príslušná významová premena sa nazýva **terminologizácia** (Poštoľková, 1984).

Príklad: DAŇ

Logické spektrum (myslenie)

1. platba fyzických a právnických osôb
2. povinná, nenávratná, vynúiteľná (neúčelová), opakujúca sa
3. vyberaná na základe zákona
4. vyberaná štátom a orgánmi miestnej samosprávy
5. vyberaná v prospech verejných rozpočtov a účelových fondov
6. vyberaná vo vopred určenej výške s presne určeným termínom splatnosti
7. určená na úhradu verejných výdavkov

Definícia (jazyk) – termín „daň“ (sféra odbornej komunikácie)

povinná, nenávratná, vynúiteľná, spravidla účelová a vo väčšine prípadov opakujúca sa peňažná platba fyzických a právnických osôb vyberaná na základe zákona štátom a orgánmi miestnej samosprávy vo vopred určenej výške a s presne určeným termínom splatnosti v prospech verejných rozpočtov a účelových fondov na úhradu verejných výdavkov

Determinologizácia – netermín

Povinná platba odvádzaná štátu na krytie verejných potrieb

11 Typy termínov

Rozoznávajú sa viaceré druhy termínov:

- **konkrétne** (lebka) a **abstraktné** (pojem)
- **rodové** (generické, napr. choroba) a **druhovú** (špecifické, napr. diabetes mellitus)
- **všeobšiahle** (terapia) a **čiasťkové** (farmakoterapia)
- **jednoduché** (prsté, primitívne) – objasňovanie zrozumiteľnou ilustráciou, príp. sú intuitívne získané vlastnou skúsenosťou, sú mimo teórie a sú náprotivkom **definovaných**, pojmovo odvodených a presnejších termínov, sú súčasťou teórie; ak sú jednoduché termíny pochopiteľné vo všeobecnosti, môžu sa uplatniť na vymedzenie definovaných termínov
- **predmetne odborové, vedecké, technické** atď.

Ku **kognitívnym operáciám s termínmi** patria:

- zapamätávanie si/pamäťové reprodukovanie
- porozumievanie
- aplikovanie
- analyzovanie
- vyhodnocovanie, resp. posudzovanie
- kreovanie (konštruovanie) termínu

12 Problém ukotvenia termínov v terminológiách

Záplava nových pojmov a teórií si vyžaduje predovšetkým ich integráciu do terminologických a ontologických systémov. Integrácia pojmov do týchto systémov naráža na problémy s chápaním významu slova “pojem” a “termín”, ako aj s explóziou nových termínov, ale týka sa aj dedičstva starých, nevyjasnených a nedefinovaných termínov. Súčasne je však dôležité **ukotvenie** pojmov/termínov a to tak v realite, ako aj v terminológii. Ukotvenie dohodnutých významov termínov **v terminológiách** je nevyhnutné pre pokrok v medicíne. Štandardne sa tento cieľ realizuje agregáciou termínov, ktoré sa nazývajú “pojmi”. Príkladom je Systém zjednoteného lekárskeho jazyka (United Medical Language System, UMLS). **Pojmovo orientovaní terminológovia** však nie sú schopní fixovať termíny v terminológiách korešpondujúce denotátom¹³ v realite.

Naproti tomu **realistická koncepcia** rieši problém ukotvenia nie zoskupením pojmov, ale všeobecním (druhov, typov) v realite, a tým aj jednotlivím (inštanciám, individuám, tokenov) v realite (Smith, 2006).

¹³**Denotát** – syn. referent, objekt, na ktorý sa vzťahuje pojem; to čo je označované.

V terminológiách je častá viacvýznamovosť (polysémia) pojmov, ktorá ich tým diskvalifikuje. Podľa Cimina (1998) má byť raz utvorený význam pojmu nedotknuteľný. V tom sa odráža trvanlivosť pojmu. Okrem toho formuloval Cimino ďalšie tri požiadavky: **1.** každý pojem, ktorý tvorí uzol terminológie musí zodpovedať aspoň jednému významu (určitosť, nevágnosť); **2.** každý pojem nesmie zodpovedať viac ako jednému významu (jednoznačnosť, neambigvita); **3.** tieto významy nesmú zodpovedať viac ako jednému pojmu (nenadbytočnosť, neredundancia). Pojmy, ktoré tvoria uzly správne utvorenej terminológie sa po splnení týchto požiadaviek dajú mapovať na zodpovedajúce významy v pomere 1:1.

Podľa realistickej koncepcie treba revidovať Ciminove požiadavky, a to nahradením "pojmov" "termínmi", t. j.: **1.** každý termín zodpovedať aspoň jednej všeobecnine (určitosť); **2.** každý termín musí zodpovedať nie viac ako jednej všeobecnine (jednoznačnosť); **3.** každá všeobecnina musí sama zodpovedať nie viac ako jednému termínu (nenadbytočnosť).

Pri definícii termínu¹⁴ sa už teda nevystačí s vymedzením jeho miesta, významu, intenzie (súboru charakteristík) a extenzie (súboru objektov, ktoré sa na pojem vzťahujú).

Aký je význam pojmov myseľ¹⁵? Aký je vzťah mysle a mozgu?. Napr. **pojem duša** (duševné, psychické) prešiel rôznymi premenami.

Aristoteles videl v duši rôzne stupne pozemského života (vegetatívny, zmyslový, animálny a duchovný) a substanciálny formujúci princíp priebehu života.

Descartes redukoval pojem života na duchovne-vedomý život a obrátil pozornosť na vedomé--duševné. Keď však empirizmus, pozitivizmus a kriticismus popreli poznateľnosť substanciálnej rozumnej duše, psychológia sa začala chápať ako veda o faktoch vedomia. Psychológia však nevystačí len s "vedomými" zážitkami.

¹⁴**Termín** je označenie všeobecného pojmu v špecifickej tematickej oblasti, pričom všeobecný pojem zodpovedá dvom alebo viacerým objektom vytvárajúcim skupinu na základe spoločných vlastností, kým individuálny pojem zodpovedá len jedinému objektu (STN ISO 1087-1:2003).

¹⁵Pojem **mysleľ** sa pokladá za synonymum vedomia. V prípade výrazu mentálny (z lat. *mens* myseľ), týkajúceho sa javov a procesov vedomia/mysle uprednostňuje výraz **duševný** (synonymum psychický).

Ďalším pojmom, ktorý sa podrobil kritike, je **pojmem vedomia**. V užšom zmysle znamená druh sprievodného vedenia (*con-scientia*) o vlastnom duševnom bytí. Kým rastlina síce žije, ale o svojich životných činnostiach nič nevie, môže ich človek sprevádzajúcim vedením o nich prežívať. Tzv. **reflexné vedomie** sa zameriava na duchovné pochody a stavy, objektívú zameranosť vedomia, ale aj na vlastné ja ako nositeľa zážitkov. Reflexné vedomie je vlastné len duchovnej bytosti, ale aj čisto animálne vedomie má sprievodné vedomie, ktorým prežíva zameranosť na objekt, aj keď bez možnosti reflexie vlastnej osoby, subjektívnej stránky aktov. V prenesenom význame vedomie znamená spomienku, vedenie o hodnote vlastného konania, sebavedomie a schopnosť vedomého prežívania (človek "stráca" vedomie).

Aby sa stala lekárska lingvistika komunikačným a integračným faktorom, musí mať všeobecne akceptovanú **normu**. Existencia noriem je nevyhnutnou vlastnosťou fungovania spoločnosti, nevynímajúc fungovania jazyka. Otázka **kultúry jazyka** sa chápe v každej vyspelej spoločnosti ako otázka prestíže. Nástrojom cieľavedomého ovplyvňovania jazykovej kultúry je **jazyková politika** štátu. Tento termín sa používa najmä v stredo- a východoeurópskej lingvistike, kým v západoeurópskej a americkej jazykovede sa pracuje s termínom **language planning** (Dolník, 1999). Lekárska komunita musí mať tiež utvorené príslušné inštitúcie, ktorých úlohou je usmerňovanie aktivít v oblasti výskumu a vývoja lekárskej lingvistiky. Základným pilierom usmerňovania je **kodifikácia**, vypracovanie kodifikačných diel, ktoré obsahujú záväzné pravidlá a smernice tvorby, udržiavania a používania lekárskej terminológie.

13 Dynamické javy v terminológii

Dynamika sa prejavuje aj tým, že jestvujúce slovotvorné prostriedky sa obsadzujú do nových pomenovacích úloh. Napríklad prípona *-osť* s jej tradičnou funkciou tvoriť názvy vlastnosti (elastickosť, špecifickosť ap.) a s novou funkciou v termínoch pôrodnosť, rozvodovosť, úmrtnosť, kde sa používa na vyjadrenie kvantít (= počet prípadov na 10 000 obyvateľov).

Dynamizujúcim činiteľom je **zdrobňovanie** (*kosť – kostička*), prechýľovanie (*lekár – lekárka*), **antropomorfizácia** (*smoliar, bežec, potápnik – názvy živočíchov*).

Dynamiku odbornej slovnej zásoby predstavujú všeobecné jazykové procesy, ako je **terminologizácia**¹⁶ (napr. bežné slová *zvuk, lúč* a fyzikálne termíny *zvuk*

¹⁶ **Terminologizácia** je jazykový proces, pri ktorom slovo z bežnej slovnej zásoby nadobudne v istom vednom alebo výrobnom odbore platnosť termínu

a *lúč*), **determinologizácia**¹⁷ (chemický termín *katalyzátor* „látka urýchľujúca chemickú reakciu“ sa používa pomenovanie prostriedkov a spôsobov urýchľujúcich spoločenské procesy), **demotivácia**¹⁸ (lexikálny význam *spisovateľ* už nie je súvzťažný s významom motivujúceho slova *spisovať*) a **univerbizácia**¹⁹ (napr. osteosyntéza pomocou Küntscheroého klinca – *klincovanie*, odparovacia miska – *odparka*, operačná sála – *operačka*).

Internacionalizácia terminológie sa pokladá za zdroj dynamiky. Okrem preberania nových termínov s grécko-latinským základom sa internacionalizuje terminológie prejavujú v preberaní **anglických termínov** (*skrining*, *stres*, *šok*). Tieto prevzatia nezostávajú pasívnou inventárnou položkou v našej slovnej zásobe, ale postupne sa integrujúcou súčasťou ovplyvňujúcou systém slovnej zásoby.

Zanedbávanie terminologickej kultúry znižuje efektívnosť komunikácie, najmä na osi odborník (lekár) – široké spoločenstvo (pacient). Terminológia vždy súvisí s národným jazykom a slúži celému konkrétnemu národnému spoločenstvu. V takomto spoločenstve prevažná väčšina členov ovláda iba materinský jazyk, preto sa pri preklade odborných textov, najmä adresovaných širšej verejnosti (napr. návody na používanie prístrojov, príbalové informácie o liekoch, normy opisujúce laboratórne výkony atď.), treba nadužívaniu prevzatých termínov vyhýbať (Masár, 2000).

Pre terminologickú prácu v medicíne platí tak ako v každej inej slovenskej terminológii **Masárových desatoro** (Masár, 2000):

- I. Slovenčina je vyspelý jazyk schopný plniť všetky úlohy moderného jazyka, teda aj pomenúvať nové pojmy.
- II. Pri pomenúvaní zvládnuť aspoň minimum terminologickej teórie.
- III. Mať informácie o slovotvorných možnostiach a prostriedkoch slovenského jazyka.

¹⁷ **Determinologizácia** je jazykový proces charakterizovaný jednak stratou odborného významu slova (termínu) a jeho odsunutím do neterminologickej vrstvy slov, jednak prienikom vedecko-technických termínov z úzkej odbornej sféry do ďalších oblastí života.

¹⁸ **Demotivácia** je strata sémantickej alebo slovotvornej motivovanosti, postupná premena motivovaného slova na nemotivované.

¹⁹ **Univerbizácia** (zjednoslovnovanie) je dynamický proces, zmena viacslovného pomenovania na jednoslovné.

- IV.** Terminologickú prácu (zvyčajne ide o prípravu terminologického slovníka) začať klasifikáciou pojmov.
- V.** Pred utvorením termínu a formulovaním jeho definície zostaviť logické spektrum pojmu, ktorý sa má pomenovať.
- VI.** Brať na vedomie, že v termíne sa z logického spektra pojmu spravidla realizuje iba jedna výpoveď (predikácia) a že pomenúvanie aj fungovanie termínu v praxi je založené na tomto princípe.
- VII.** Pri kontaktoch slovenskej terminológie s inojazyčnou terminológiou uplatniť princíp substitúcie; základná slovenská odborná terminológia jestvuje totiž vo všetkých výrobných a vedných odboroch.
- VIII.** Ak neprichodí do úvahy substitúcia, termín možno kalkovať alebo s prihliadnutím na situáciu v konkrétnej terminológii samostatne vytvoriť nový termín.
- IX.** Principiálne odmietaj mechanické preberanie cudzích termínov, lebo negarantuje bezporuchovosť odbornej komunikácie.
- X.** Dôverovať komunikačnej a poznávacej hodnote slovenského termínu.

14 Literatúra

- ARNZT, R. – PICHT, H. – MAYER, F.: Einführung in die Terminologiearbeit. 4. Auflage. Hildesheim – Zürich – New York: Georg Olms Verlag 2002. 331 s.
- BALDINGER, K.: Semantic Theory. Oxford, Blackwell 1980 (cit. Packeiser, 2009).
- BERGENHOLTZ, H. – SCHAEDEER, B.: Fachlexikographie. Fachwissen und seine Repräsentation in Wörterbüchern. Gunter Narr Verlag, Tübingen 1994.
- BERGENHOLTZ, H. – TARP, S.: Manual of Specialized Lexicography. John Benjamins Publishing Company. 1995.
- BUJALKOVÁ, M.: Quo vadis, terminologia medica? (Alebo o smerovaní súčasnej lekárskej terminológie), Kultúra 2008, č. 6, s 321 – 326.
- BUJALKOVÁ, M.: O budúcnosti eponým v medicíne. Kultúra slova 43, 2009, č. 4, s. 193 – 199.
- BUJALKOVÁ, M. – ŽIAKOVÁ, K.: Charakteristika definície a jej miesto v terminologickej práci. Kultúra slova 42, 2008, č. 4, s. 205.
- CABRE, M., T.: Terminology. Theory. Methods and Applications. Ed. J. C. Sager. Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins 1999. 247 s.
- CIMINO, J. J.: Desiderata for Controlled Medical Vocabularies in the Twenty-First Century. Method Inf. Med. 37, 1998, č. 4 – 5, s. 394 – 403.

- DOLNÍK, J.: Motivácia a hodnota termínu. Kultúra slova 17, 1983, č. 5, 133 –139.
- DOLNÍK, J. Základy lingvistiky. Bratislava, STIMUL, Centrum informatiky a vzdelávania FiF UK, 1999, 228 str.
- CORNET, R. – de KEIZER, F. – ABU-HANNA, A.: A framework for Characterizing Terminological Systems. Method Inf. Med. 45, 2006, s. 253 až 266.
- DANILENKO, V. P.: Lingvističeskije trebovanija k standardizujemoj terminologii, In: Terminologija i norma. Moskva, Nauka 1972, s. 5 – 22 (cit. Masár, 1991).
- DANILENKO, V. P.: Russkaja terminologija. Moskva, Nauka, 1977, 245 s. (cit. Masár, 1991).
- DOLNÍK, J.: Všeobecná jazykoveda. Opis a vysvetľovanie jazyka. Bratislava, Veda, vydavateľstvo SAV a JÚLŠ. 2009.
- DOLNÍK, J.: Jazyk, človek, kultúra. Bratislava, Kalligram, 2010, 224 s.
- DŽUGANOVÁ, B.: Terminológia ako vedná disciplína. In: Kultúra slova, 2002, roč. 36, č. 3.
- FELBER, H.: Všeobecná teória terminológie. In: Kultúra slova, 1986, roč. 20, č. 5, s. 129 — 135.
- FREITAS, F., SCHULZ, S.: Survey of current terminologies and ontologies in biology and medicine. Elect. J. Commun. Inf. Innov. Health (Rio de Janeiro, 3, 2009, č. 1, s. 7 – 18.
- FURDÍK, J.: Slovtvorná motivácia a jej jazykové funkcie. Košice: Univerzita P. J. Šafárika 1990. 135 s.
- GOLOVIN, B. N., KOBRIN, R. J.: Lingvističeskije osnovy izučeniija o terminach. Moskva, Vysšaja škola 1987, 104 s. (cit. Masár, 1991).
- GRUBER, T.: What is an ontology? <http://www-ksl.stanford.edu/kst/what-is-an-ontology.html>
- HARRIS, R.: Reading Saussure. A Critical Commentary on the Cours de linquistique générale. Open Court La Salle, Illinois 1987.
- HOLOMÁŇOVÁ, A. – BRUCKNEROVÁ, I.: Míľniky v histórii anatomického názvoslovia. In M. Weis: Medicína a informačnokomunikačné technológie. Zborník prednášok z odborného seminára 15. mája 2008. Bratislava, Asklepios 2008, s. 14 – 18.
- HORECKÝ, J.: Základy slovenskej terminológie. Bratislava: Slovenská akadémia vied 1956, 148 s.

Nový pohľad na termín

- HORECKÝ, J.: (ed.): Anatomické názvoslovie. Bratislava, Vydavateľstvo SAV 1962, 576 s.
- HORECKÝ, J.: Na okraj českého a slovenského anatomického názvoslovia. Československý terminologický časopis, 1, 1962, s. 16 – 23.
- HORECKÝ, J.: Kritériá terminológie. In: Československý terminologický časopis, 1965, roč. 4, č. 4, s. 193 — 200.
- HORECKÝ, J.: O zásadách pri tvorení názvoslovia. In: Kultúra slova, 1967, roč. 1, č. 5, s. 129 — 132.
- HORECKÝ, J.: Obsah a forma termínu. In: Kultúra slova, 1974, roč. 8, č. 10, s. 321 — 324.
- HORECKÝ, J.: Základné problémy terminológie. In: Kultúra slova, 1974, roč. 8, č. 5, s. 129 — 132.
- HORECKÝ, J.: Systémový prístup k terminológii. Kultúra slova, 15, 1982, s. 333 – 389.
- HORECKÝ, J.: Nový pohľad na terminológiu. In: Kultúra slova, 1983, roč. 17, č. 5, s. 129 — 133.
- IVANOVÁ, A.: Anatomická terminológia z historického hľadiska. Bratisl. lek. Listy 91, 1990, č. 2., s. 146 – 151.
- KADLEC, O., ml.: Význam terminológie pre elektronizáciu zdravotníctva. Jazyk – prostriedok ľudskej komunikácie. In M. Weis: Medicína a informačnokomunikačné technológie. Zborník prednášok z odborného seminára 15. mája 2008. Bratislava, Asklepios 2008, s. 23 – 32.
- KADLEC, O., st.: Jednotná terminológia v elektronickej medicíne. In O. Kadlec: Elektronická medicína Zborník prednášok z konferencie 21. novembra 2008, Bratislava, Asklepios 2008, s. 7 – 13.
- KADLEC, O., st.: Slovak Medical Terminology. Is a World Wide Interoperability in Medicine Possible? In R. Garabík (ed.) Metalangue and Encoding Scheme Design for Digital Lexicography. Modilex Third Open Workshop. Bratislava, 15 – 16 April, 2009, s. 91 – 98.
- KOCOUREK, R.: Termín a jeho definície. In: Československý terminologický časopis, 1965, roč. 4, č. 1, s. 1 — 25.
- KVASZ, L.: Náčrt teórie potencialít jazyka metamatika. In: V. Kvasnička, J. Pospíchal, P. Návrat, P. Lacko, P. Trebatický: Umelá inteligencia a kognitívna veda II. Bratislava, Slovenská technická univerzita 2010, s. 263 – 289.
- LEDÉNYI, J.: Nomina anatomica. 1. vyd. Martin 1935.

- LEDÉNYI, J.: Slovenské telovedné názvoslovie. Slovenský jazyk, 1, 1940, s. 85 – 91, 132 – 137, 203 – 217.
- LEVICKÁ, J.: Proces ustaľovania terminologických sústav a prínos terminologických databáz. 2005. [PDF]
- LEVICKÁ, J.: Teoretické východiská budovania terminologickej databázy. 2006. In: K. Viestová (ed.): Vedecká rozprava k problému terminológie obchodu, obchodných vied a marketingu obchodu. Bratislava, Ekonomická univerzita 2005, s. 22 – 29. [PDF]
- LEVICKÁ, J.: Terminologické implikácie štruktúrnej a kontextovej analýzy francúzskej a slovenskej stavebnej lexiky. Doktorandská dizertačná práca. Bratislava: 2006. 160 s.
- LEVICKÁ, J.: Teoretické východiská budovania terminologickej databázy. In: J. Šoltýs (ed.): Odborný preklad 2. Bratislava, AnaPress/Slovenská spoločnosť prekladateľov odbornej literatúry, 2006, s. 73 – 81.
- LEVICKÁ, J.: Zakladajúca konferencia Slovenskej terminologickej siete. Kultúra slova, 2008, roč. 42, č. 1, s. 53 — 55.
- LEVICKÁ, J.: Slovenská terminologická databáza. Kultúra, 42, 2008, č. 3, s. 139 – 148.
- LEVICKÁ, J.: Viac o terminológii a terminologických otázkach. Dostupné na www.data.juls.savba.sk/ std
- LEVKOVSKAJA, K. A.: Niektoré vlastnosti terminológie. In: Československý terminologický časopis, 1962, roč. 1, č. 7, s. 331 — 344.
- LOTTE, D. S.: Tvoření vědeckých technických termínů. In: Československý terminologický časopis, 1962, roč. 1, č. 7, s. 7 — 15.
- MACHOVÁ, S. Terminografie. In: Čermák, F. – Blatná, R. (ed.). *Manuál lexikografie*. Praha: Nakladatelství H&H. 1995.
- MASÁR, I.: Vypracúvanie definície termínu a názvu v Krátkom slovníku slovenského jazyka. In: Kultúra slova, 1984, roč.18, č. 3, s. 71 – 79.
- MASÁR, I.: Pomocný materiál k metodike ustaľovania termínov. Organizácia a ciele terminologickej práce. In: Kultúra slova, 1989, roč. 23, č. 5, s. 132 – 144.
- MASÁR, I.: Príručka slovenskej terminológie. Bratislava: Veda 1991. 189 s.
- MASÁR, I.: Stav a úlohy slovenskej terminógi. In Kultúra slova, č. 5 – 6 (1993), s. 129 – 139
- MASÁR, I.: Ako pomenúvame v slovenčine: kapitoly z terminologickej teórie a praxe. Bratislava, Spisy SJS 3/2000; JÚLŠ, 60 s.

- MASÁR, I.: O kritériu systémovosti v terminológii. In: Kultúra slova, 1974, roč. 8, č. 5, s. 133 — 139.
- MASÁR, I.: Obsah a forma termínu. In: Jazykovedný časopis, 1984, roč. 35, č. 2, s. 151 — 157.
- MASÁR, I.: Definície termínu. In: Kultúra slova, 1988, roč. 22, č. 5, s. 129 — 141.
- MASÁR, I.: Vlastnosti termínu. Motivovanosť termínu. In: Kultúra slova, 1989, roč. 23, č. 6, s. 202 — 207.
- MASÁR, I.: Vlastnosti termínu. Systémovosť. In: Kultúra slova, 1989, roč. 23, č. 7, s. 225 — 231.
- MASÁR, I.: Vlastnosti termínu. Ustálenosť, jednoznačnosť a presnosť. In: Kultúra slova, 1989, roč. 23, č. 8, s. 294 — 299.
- MASÁR, I.: Sémantická stránka termínu. In: Jazykovedne štúdie. 16. Materiály z vedeckej konferencie o sémantike. Red. J. Ružička. Bratislava: Veda 1981, s. 207 — 209.
- MASÁR, I.: Vypracúvanie definície termínu a názvu v Krátkom slovníku slovenského jazyka. In: Kultúra slova, 1984, roč. 18, č. 3, s. 71 — 79.
- MASÁR, I.: Pomocný materiál k metodike ustaľovania termínov. Organizácia a ciele terminologickej práce. In: Kultúra slova, 1989, roč. 23, č. 5, s. 132 — 144.
- MASÁR, I.: Príručka slovenskej terminológie. Bratislava: Veda 1991. 189 s.
- MASÁR, I.: Stav a úlohy slovenskej terminológie. In: Kultúra slova, č. 5 — 6 (1993), s. 129 — 139
- MASÁR, I.: Ako pomenúvame v slovenčine: kapitoly z terminologickej teórie a praxe. Bratislava, Spisy SJS 3/2000; JÚLŠ, 60 s.
- MASÁR, I.: Príspevok k zveľaďovaniu anatomického názvoslovia. Kultúra slova 2002, č. 5.
- MASÁR, I.: Príspevok k zveľaďovaniu anatomického názvoslovia. Kultúra slova 2002, č. 5.
- MASÁR, I.: Srdcovocievna sústava. Anatomické názvy. Latinsko-anglicko-slovenský slovník. Kultúra slova, 2002, roč. 36, č. 4, s. 231 — 234.
- MURPHY, G. L. — CHEN, S. Y. — ROSS, B. H. (2012). Reasoning with uncertain categories. *Thinking & Reasoning*, 18, 81-117. [\[pdf\]](#)
- MUSIL, V.: Anatomické názvosloví: historie a aktuální problémy. *ProInflow* [online]. 10.07.2010 [cit. 12.09.2012]. Dostupný z WWW: <http://pro.inflow.cz/anatomicke-nazvoslovi-historie-aktualni-problemy>>. ISSN 1804-2406.

- NOCIAR, A.: Význam jazyka v medicíne a psychológii. In M. Weis: Medicína a informačnokomunikačné technológie. Zborník prednášok z odborného seminára 15. mája 2008. Bratislava, Asklepios 2008, s. 19 – 22.
- NOWICKI, W.: Podstawy terminologii. Wrocław, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk 1986, s. 155 s. (cit. Masár, 1991).
- OROSZOVÁ, D.: Z problematiky jednovýznamovosti a viacvýznamovosti terminologických pomenovaní. In: Kultúra slova, 1989, roč. 23, č. 5, s. 150 — 155.
- PECIAR, Š. a kol.: Základná jazykovedná terminológia. Bratislava 1952.
- PICHT, H. – DRASKAU, J.: Terminology: An Introduction. Guildford, Surrey, England: The University of Surrey, Department of Linguistic and International Studies, s. 267.
- POLÁČKOVÁ G. – DŽUGANOVÁ B.: Motivation of Medical Terms in the Light of Confrontation. In: Folia Medica Martiniana. Tomus 21, 22. Bratislava: Univerzita Komenského 1996, s. 51 — 59.
- POŠTOLKOVÁ, B. – ROUDNÝ, M. – TEJNOR, A.: O české terminologii. Praha: Academia 1983. 221 s.
- RONDEAU, G.: Introduction à la terminologie. Montréal, Centre éducatif et culturel. 1981, 227 s.
- ROSENBLOOM, S. T. – MILLER, R. A. – JOHNSON, K. B.: Interface Terminologies: Facilitating Direct Entry et Clinical Data into Electronic Health Record Systems. J. amer. med. Inform. Ass. 13(3), 2006, s. 277 – 288.
- ROZENBERG, G.: Red Cell Nomenclature. Westmead, Sydney: RCPA Haematology QAP, 2004. Dostupné na internete.
- RICHARDS, I. A. – OGDEN, C.K.: The Meaning of Meaning. A Study of the Influence of Language Upon Thought and of the Science of Symbolism. Rutledge/Thoemmes Press 1994 (cit. Packeiser, 2009).
- RICHARDS, I. A. – OGDEN, C.K.: THE MEANING OF MEANING- A STUDY OF THE INFLUENCE OF LANGUAGE UPON THOUGHT AND OF THE SCIENCE OF SYMBOLISM. ROUTLEDGE(THOEMMES PRESS 1994 (CIT. PACKEISER, 2009)
- SAGER, J. C.: A Practical Course in Terminology Processing. Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins 1990. 252 s.
- SAKOV, A. A.: Problemy avtomatizacii v terminologii i sozdanija bankov terminov. Naučno-techničeskaja terminologija, 1980, č. 5, s. 9 – 15 (cit. Masár, 1991).
- SAUSSURE, F. de -- ROY, H. Bally, Ch.; Sechehaye, A.. eds.: Course in General Linguistics. Illinois: Open Court. 1913 [ISBN 0-8126-9023-0](https://doi.org/10.1017/9780812690230) (prekl. 1983).

- SMITH, B.: From Concepts to Clinical Reality: An Assay on the Benchmarking of Biomedical Terminologies. *J. Biomed. Inf.* 39(3),2006, s. 288 – 298.
- SMITH, B.: From Concepts fo Clinical Reality: An Essey on Benchnmarking of Biomedical Terminologies. *J. Biomed. Inform.* 2009. Dostupné na adrese: <http://philpapers.org/rec/SMIFCT>.
- ŠIMON, F.: Príspevok k slovenskej lekárskej terminológii. *Kultúra slova*, 13, 1979, s. 346 – 349.
- ŠIMON, F.: K otázke systémovosti v klinickej terminológii. *Kultúra slova*, 14, 1980, s. 144 – 149.
- ŠIMON, F.: K otázke klasických jazykov v terminológii. *Cizí jazyky ve škole*, 24, 1980/81, s. 210 – 214.
- ŠIMON, F.: Poznámky k vývoju prípony -itis. *Bratisl. lek. Listy* 76, 1981, s. 122 – 123.
- ŠIMON, F.: Termíny so sufixom -itis v klinickej terminológii. In: *Zborník Lekárskej fakulty Univerzity P. J. Šafárika*. 39. Red. R. Pospíšil. Košice, Edičné stredisko Univerzity P. J. Šafárika 1981, s. 341 – 351.
- ŠIMON, F.: Tvorenie termínov s príponou -itis. *Čas. Lék. čes.*, 120, 1981, s. 170 – 171.
- ŠIMON, F.: Poznámky k vývoju prípona -oma. *Bratisl. Lek. Listy* 77, 1982, s. 106 – 109.
- ŠIMON, F.: Z dejín lekárskej terminológie (Piorryho pokus o orgánovo-patologickú nomenklatúru). *Farmaterapeutické správy* 28, 1982, s. 182 – 187.
- ŠIMON, F.: K niektorým problémom vzťahu teórie terminológie a vyučovania odborného jazyka. *Cizí jazyky v škole*, 26, 1982/83, s. 411 – 412.
- ŠIMON, F.: O používaní slov s príponou -itida. *Kultúra slova* 17, 1983, s. 179 – 180.
- ŠIMON, F.: Monografia o lekárskej terminológii. In: I. Wiese: *Fachsprache der Medizin. Eine linguistische Analyse*. Leipzig 1984.
- ŠIMON, F.: Vývin a stav medzinárodnej a slovenskej terminológie všeobecnej patológie. Autoreferát dizertácie na získanie vedeckej hodnosti kandidáta filologických vied. Bratislava, Vedecké kolégium SAV pre jazykovedu a vedy o literatúre a umení 1984, 28 s.
- ŠIMON, F.: Lekárske termíny s predponou a-. In: A. Kohút (ed.): *Zborník Lekárskej fakulty Univerzity P. J. Šafárika*. 28. Zv. 43. Košice, Edičné stredisko Univerzity P. J. Šafárika 1985, s. 263 – 266.

- ŠIMON, F.: Poznámky k vývoju a významu prípony -osis. Bratisl. lek. Listy 84, 1985, s. 492 – 495.
- ŠIMON, F.: Vývin a stav slovenskej klinickej terminológie. In: M. Juricová (red.): Veda a technika v dejinách Slovenska. 2. Bratislava, Slovenská spoločnosť pre dejiny vied a techniky pri SAV 1985, s. 62 – 75.
- ŠIMON, F.: Zdravotná výchova a slovenská lekárska terminológia. Zdravotná výchova 21, 1985, s. 223 – 226.
- ŠIMON, F.: Monografia o lekárskej terminológii. K novému slovenskému anatomickému názvosloviu. Kultúra slova 19, 1985, s. 59 — 61.
- ŠIMON, F.: Latinská terminológia. Martin, Osveta 1990, 184 s.
- ŠIMON, F.: Terminologia medicinae antiquae. Beiträge zur Geschichte der medizinischen Terminologie. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika 2003. 94 s.
- ŠIMON, F. -- BLAŠKO, D.: O termínoch so zložkou -patia. Čas. Lék. čes. 124, 1985, s. 1141.
- ŠIMON, F., MAREČKOVÁ E.: Lingua „anglatina” v medicínskej terminológii, In: Odborná komunikácia v zjednotenej Európe. Zborník referátov z medzinárodného seminára. Ed. A. Ďuricová, V. Křečková. Banská Bystrica – Praha, Univerzita Mateja Bela – Jednota tlmočníkov a prekladateľov 2002, 118 s.
- ŠVAGROVSKÝ, Š, ONDREJOVIČ S.: Prvé pokusy o slovenskú lekársku a lekárnickú terminológiu. In Slovenská reč, 68, 2003, č.4, s. 193 – 205.
- ŠVAGROVSKÝ, Š.: Prvé pokusy o slovenskú lekársku a lekárnickú terminológiu. Odborný preklad 2., www.google.sk.
- ŠVAGROVSKÝ, Š. – ONDREJOVIČ, S.: Prvé pokusy o slovenskú lekársku a lekárnickú terminológiu. Pri storočnici od narodenia prof. Júliusa Ledényiho-Ladzianskeho, tvorcu slovenského anatomického názvoslovia. Slovenská reč, 68, 2003, č. 4, s. 193 – 206.
- ŠVEC, Š. (2005): Terminologické pojmy a princípy vo výchovovede. In Kultúra slova, roč. 39, 2005, č. 4, s. 204 – 218.
- ŠVEC, Š. (2007): Princípy slovenskej terminológie a problémy s interpretáciou EU anglických náprotivkov v školstve. Terminologická komisia Ministertstva školstva SR 19. 10. 2007.
- TEMMERMAN, R.: Towards New Ways of Terminology Description. The Sociocognitive Approach. John Benjamins Publishing Company, 2000.

Nový pohľad na termín

ULLMANN, S.: The Principles of Semantics. Oxford, 1962.

VÖRÖSOVÁ, G. a kol.: Klasifikačné systémy a štandardizácia terminológie v ošetrovatelstve. Martin, Osveta 2007, 113 s.

WÜSTER, E.: Einführung in die Allgemeine Terminologielehre und Terminologische Lexicographie. Wien – New York 1979.

ŽIAKOVÁ, K. – HOLMANOVÁ, E. – ČÁP, J.: Problematika odbornej terminológie v ošetrovatelstve. In: Ošetrovatelská diagnostika a praxe založena na dôkazoch. II. Ed. R. Bužgová – L. Sikorová. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Zdravotně sociální fakulta 2008, s. 83 – 86.